

QIZILMIYA EKSTRAKTI BILAN OLINADIGAN PROTEZLAR TA'SIRIDAGI OG'IZ SHILLIQ QAVAT ASORATLARINI DAVOLASH

Rasulova Mohigul Matyoqub qizi

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti

Anatomiya, klinik anatomiya (OXTA) kafedrası

mohigul.rasulova@bsmi.uz

Annotatsiya. Olib qo'yiladigan protezlar protez stomatit va boshqa shilliq qavat kasalliklarining asosiy sababi hisoblanadi. Mexanik tirnash, mikrobiota nomutanosibliği va mahalliy immunitet disfunktsiyasi yallig'lanishga olib keladi. Qizilmiya ekstrakti epitelial tiklanishni rag'batlantiradi, pH barqarorligini ta'minlaydi, giperemiya va noqulaylikni kamaytiradi hamda davolanish samaradorligini oshiradi. Innovatsion yondashuvlar an'anaviy usullardan samaraliroq bo'lishi mumkin, invaziv bo'lmagan biomarkerlar esa erta tashxisni osonlashtiradi.

Kalit so'zlar: olib qo'yiladigan protezlar; og'iz shilliq qavati; protez stomatit; qizilmiya ekstrakti; epiteliyni tiklash; giperemiya; pH; innovatsion terapiya; klinik natijalar

Kirish: Yallig'lanish jarayonlarining kelib chiqishida, ayniqsa katta yoshdagi bemorlar orasida, tish protezlarining og'iz shilliq qavatiga bo'lgan ta'siri yetakchi omil sifatida aniqlangan. Olinadigan plastinkali protezlardan foydalangan ortopedik bemorlarda proteolitik tizim faoliyatining buzilishi yallig'lanish jarayonlarining asosiy patogenetik omili ekanligi ko'rsatib berilgan (Lavrovskaya O.M., 2019).

Olinadigan ortopedik tuzilmalar, hatto ehtiyotkorlik bilan ishlov berilgan taqdirda ham, protez o'rning shilliq qavatiga doimiy mexanik va mikrobiologik ta'sir ko'rsatib, mikroorganizmlar uchun qulay muhit yaratadi. Bu holat og'iz bo'shlig'ida disbakteriozga olib kelib, normal mikrofloraning himoya funksiyalarini izdan chiqaradi hamda yallig'lanish va boshqa patologik jarayonlarning rivojlanish xavfini oshiradi (Rubtsova E.A. 2017)

Olinadigan protezlar ishlab chiqarishda ishlatiladigan materiallarning toksikligi va polimerizatsiya jarayonidagi xatolar protez o'rni to'qimalarida yallig'lanish jarayonlarini keltirib chiqarishi mumkin, bu esa biologik xavfsiz materiallar ishlab chiqishni zarur qiladi. Shu bilan birga, protezlashga yetarlicha tayyorgarlik ko'rilmasa, og'iz bo'shlig'i gigienasi va protezga mos muhit ta'minlanmaydi, bu esa yallig'lanish, pulpit va boshqa asoratlarning xavfini oshiradi (Shxagapsoeva K.A. 2017).

Ma'lumki, protezning yumshoq to'qimalariga funksional yuklama bir tekisda bo'lishi kerak, ortiqcha bosim va shilliq qavatning shikastlanishini oldini olish kerak. Aks holda, bu holat bufer zonalarida mikrosirkulyatsiyaning buzilishi va surunkali yallig'lanish rivojlanishi uchun sharoit yaratadi. Protez asosining yumshoq to'qimalariga bo'lgan ortiqcha bosim zonalarini aniqlash usullarining samaradorligini solishtirma tahlil qilish davomida shuni aniqlanganki, oddiy, ammo obyektiv baholash usuli — shilliq qavatni yod saqlovchi diagnostik eritma bilan vital bo'yoq orqali bo'yab, ishlab chiqilgan marker yordamida yallig'lanish darajasini aniqlash — protezni aniq va mahalliy tuzatishga imkon bergan. Ayniqsa, klinik belgilar aniq bo'lmagan yoki xira ko'rinishda bo'lsa, bu usul ayniqsa foydali bo'lgan. Mazkur usul an'anaviy usullarga nisbatan yuqori samaradorlikni ta'minlagan. Bundan tashqari, Shiller–Pisarev testi deb nom olgan mashhur usulni optimallashtirish imkoniyati ham muhim afzallik bo'ldi. Ushbu omillar majmuasi tishlari qisman yoki to'liq yo'qotilgan bemorlar toifasida olinadigan protezlardan foydalanish qulayligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Гуськов А.В., 2023)

Materiallar va usullar . Tadqiqot Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot institutining Ortopedik stomatologiya kafedrasida va Stomatologiya markazida o'tkazildi . Tadqiqot davrida (2024–2025) olinadigan protezlar qo'yilishi ko'rsatilgan 149 bemor ro'yxatga olindi. Og'iz shilliq qavatining klinik holati va belgilangan terapevtik rejimga asoslanib, ishtirokchilar uch guruhga bo'lindi: nazorat guruhi, an'anaviy davolash guruhi va kengaytirilgan terapiya guruhi.

Protez bilan davolash boshlanishidan oldin, shuningdek, davolanishdan 1 hafta, 1 oy va 3 oy o'tgach, keng qamrovli klinik tekshiruvlar o'tkazildi. Baholash shilliq qavat

giperemiyasini miqdoriy baholash, epiteliyning tiklanishi va regeneratsiyasini monitoring qilish, noqulaylikni sub'ektiv baholash, shuningdek, protez stomatitini va boshqa shilliq qavat patologiyalarini aniqlash yoki rivojlanishini o'z ichiga oldi.

Tishlari yo'qolgan bemorlarning tadqiqot guruhlarini bo'yicha taqsimlanishi (%)

Bundan tashqari, protez kiyish bilan bog'liq mahalliy biokimyoviy o'zgarishlarni baholash uchun aralash tupurikning pH qiymati o'lchandi. Og'iz shilliq qavatining morfologik va funktsional xususiyatlari standartlashtirilgan klinik indekslar va laboratoriya parametrlari yordamida baholandi. Klinik o'zgarishlarning dinamik rivojlanishini kuzatish uchun fizik tekshiruv fotosuratlar bilan to'ldirildi. Qo'shilish mezonlari qisman yoki to'liq tishsizlanish, olinadigan protezlarga ko'rsatmalar va o'tkir somatik yoki yuqumli kasalliklarning yo'qligini o'z ichiga oldi. Og'iz bo'shlig'i xavfli o'smalari, og'ir tizimli immunologik kasalliklar yoki kuzatuv tashriflariga yomon rioya qilgan bemorlar tadqiqotdan chiqarildi. Barcha ishtirokchilar tadqiqotdan oldin xabardor qilingan rozilik berishdi va tadqiqot protokoli biotibbiy axloqiy standartlarga to'liq mos keldi.

Olinadigan protezlar bilan bog'liq og'iz shilliq qavatining keng tarqalgan yallig'lanish holati bo'lgan protez stomatit ko'pincha mexanik shikastlanish va protezlar bilan aloqada bo'lgan sirtlarda mikrobial disbioz bilan kuchayadi. Ushbu tadqiqotda **kalendula ekstrakti bilan davolash** protez stomatitli bemorlarda sezilarli klinik va laboratoriya foydalarini ko'rsatdi. Qiyosiy baholash shuni ko'rsatdiki, kalendula asosidagi terapiyani olgan ishtirokchilar an'anaviy davolanishni olganlarga nisbatan shilliq qavat giperemiyasi va yallig'lanish belgilarining sezilarli darajada kamayganini ko'rishdi.

Standartlashtirilgan klinik baholash va vizual tekshiruv orqali baholangan epiteliyal regeneratsiya kalendula bilan davolangan guruhda tezroq bo'ldi, aksariyat bemorlar bir oy ichida shilliq qavatning deyarli to'liq tiklanishiga erishdilar. So'lak pH tahlili shuningdek, normallashtirish tendentsiyasini aniqladi, bu og'iz ichidagi mikro muhitning barqarorlashishini va protezdan uzoq vaqt foydalanish natijasida buzilgan kislota-ishqor muvozanatining qisman tiklanishini ko'rsatadi.

Natijalar: Davolashdan oldin bemorlarning ko'pchiligida og'iz shilliq qavatining yallig'lanish belgilari kuzatilgan: giperemiya va shish 100%, eroziya 38%, og'riq intensivligi VAS bo'yicha $6,8 \pm 1,2$, OHI-S $4,5 \pm 0,6$ va protezga moslashish 0% ni tashkil qilgan.

Kalendula officinalis ekstrakti bilan qisman protez davolashdan so'ng birinchi oy oxirida giperemiya 42%, shish 40%, eroziya 10% ga kamaydi; protez osti reaktivlik $1,4 \pm 0,3$, OHI-S $2,0 \pm 0,4$ va og'riq intensivligi $2,1 \pm 0,7$ ga tushdi, protezga moslashish esa 70% ga yetdi.

Uchinchi oy oxirida giperemiya 16%, shish 14%, eroziya 4% ga kamaydi; protez osti reaktivlik $0,6 \pm 0,2$, OHI-S $1,1 \pm 0,3$ va og'riq $0,9 \pm 0,4$ ga tushdi, protezlarga moslashish 90% ga yetdi. Bu shilliq qavatning deyarli to'liq tiklanishini va protezlardan samarali foydalanishni ko'rsatdi.

Xulosa : Tadqiqot ko'rsatdiki, protezni tiklash jarayonida og'iz shilliq qavati holati asta-sekin yaxshilanadi. Giperemiya, shishish va eroziv shikastlanishlarning kamayishi, protez osti reaktivligi va og'riq intensivligining pasayishi terapevtik protokolning samaradorligini ta'kidlaydi. Protezga moslashishning yaxshilanishi esa bemorlarni o'qitish bilan birga optimal protez dizayni klinik va funktsional natijalarga erishishda muhimligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, olinadigan protez kiygan bemorlarda og'iz gigienasini doimiy nazorat qilish zarur.

Kalendula ekstrakti bilan davolash protez stomatitli bemorlarda og'riq va yallig'lanishni sezilarli darajada kamaytirdi: bemorlarning 78% da VAS bo'yicha og'riq 0–3 ballgacha tushdi. 14 kun ichida giperemiya va eroziv o'zgarishlar sezilarli darajada kamaydi, keyingi tekshiruvlarda esa bemorlarning 85% da yallig'lanish belgilarining yo'qolishi va epitelialning to'liq regeneratsiyasi kuzatildi.

Adabiyotlar:

1. Robakidze N.S., Shchukina O.B. Yallig'lanishli ichak kasalliklarida og'iz bo'shlig'i shikastlanishlarining patogenetik jihatlari // Rossiya gastroenterologiya, gepatologiya va proktologiya jurnali. - 2019. - 29-jild, № 4. - 15-21-betlar.

2. Zarkumova A.E. Og'iz shilliq qavatining kasallanish tuzilishi // Qozog'iston Milliy Tibbiyot Universitetining Axborotnomasi. - 2017. - № 3. - 168-175-betlar.
3. Sadriev N.N., Tollibeva Sevinchbonu, Zokirov Suksrob va Urazov Bayramali (2024). ORTOPEDIK DAVOLASH PAROSIDONT KASALLIKLARINI TASHXIS QILISHDA KLINIK VA FUNKSIONAL TADQIQOTLARNING ROLI. Markaziy Osiyo fanlararo tadqiqotlar va boshqaruv jurnali, 1 (1), 174-177. doi : 10.5281/zenodo.10650883
4. Singhania A, Sathe S, Ranka R, Godbole S. Choy daraxti yog'i va neem ekstraktining *Candida albicans* ning protezlarning yumshoq astariga yopishishiga individual va sinergik ta'siri. Cureus . 2022-yil 10-avgust;14(8):e 27869. doi : 10.7759/cureus.27869. PMID: 36110485; PMCID: PMC9462589.
5. Taebunpakul P, Jirawechwongsakul P. Tish protezlarini taqadigan bemorlarda tanglay yallig'lanishi va *Candida* mavjudligi . J Int Soc Prev Community Dent. 2021-yil 10-iyun;11(3):272-280. doi : 10.4103/jispcd.JISPCD_368_20. PMID: 34268189; PMCID: PMC8257012.
6. Xue Chen, Hailong Zhang, Xinmiao Quan, Feng Huo. [An'anaviy xitoy va g'arb tibbiyotining integratsiyalashgan yondashuvidan foydalangan holda takroriy aft yaralarini terapevtik baholash](#) . [Klinik diagnostika ochiq jurnali. 12-jild](#) , 1-son, 2022-yil 16-mart. DOI: [10.4236/ojcd.2022.121001](#)
7. Yan Y, Zhang Q, Yuan S, Cheng Q. Takrorlanuvchi aft stomatit va og'iz va faringeal neoplazmalar: ikki namunali Mendeliya randomizatsiyasi tadqiqoti. BMC Saraton. 2024-yil 9-noyabr;24(1):1372. doi : 10.1186/s12885-024-13140-6.
8. Sharma V., Gupta R., Dahiya P. et.al. Comparative evaluation of coenzyme Q10-based gel and 0.8 % hyaluronic acid gel in treatment of chronic periodontitis // J Indian SocPeriodontol. - 2016. - № 20 (4). - P. 374-380.
9. Shuturminskiy V, Seredunko I, Bas A. Evaluation of the efficacy of stomatitis prevention in prosthetics with complete dentures with additional fixation with the cream. J Clin Exp Dent. 2023 Feb 1;15(2):e142-e148. doi: 10.4317/jced.60141. PMID: 36911154; PMCID: PMC9994650.

10. Singh HP, Bansal P, Halappa TS. Interrelationship between Candida Colonization, Dentures, and Mucosal Tissue Inflammation in the Pathogenesis of Denture Stomatitis. J Pharm Bioallied Sci. 2024 Feb;16(Suppl 1):S520-S523. doi: 10.4103/jpbs.jpbs_841_23. Epub 2023 Nov 7. PMID: 38595360; PMCID: PMC11000972.